Minyoung Park, „Neúmyslné přepínání kódu mezi druhým a třetím jazykem“. Diplomová práce, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, 2019

Posudek vedoucí práce

Minyoung Park si vybral jako téma práce problematiku, která je v českém kontextu málo probádaná – komunikaci mezi lidmi, kteří používají svůj druhý a třetí jazyk. Sám tento fenomén je přitom častý, mnoho cizinců žijících v České republice umí kromě češtiny ještě další jazyk, nejspíš některý z těch „velkých“, které často fungují jako lingua franca.

Na základě neformálních rozhovorů dvou nebo více mluvčích nahraných v různých kontextech a následných rozhovorů identifikoval diplomant 158 příkladů přepínání kódů a roztřídil je zejména podle Hammerbergovy klasifikace (2009) na základě (intervětné a intravětné) syntaxe a pragmatiky. Tzv. neúmyslné přepínání kódu, kterému věnoval nejvíc pozornosti, identifikuje především pomocí intonace a pauz. Příklady, které označuje jako intravětné neúmyslné přepínání, třídí dále podle slovních druhů.

K největším kladům práce patří logičnost a přehlednost její struktury, čtenáři se však obtížněji interpretují příklady uvedené ještě před oddílem o metodách. Příklady vybrané z dat jsou relativně jasně a srozumitelně prezentovány, jsou velice zajímavé a mohou případně sloužit k dalším analýzám. Autor si zvolil relativně obtížné téma, které si zaslouží, aby bylo v českém kontextu dále zkoumáno. Níže uvedené výtky je proto třeba chápat především jako podklad pro zamyšlení nad případnými dalšími projekty na téma vícejazyčných hovorů.

Autor stanovuje v úvodu práce neobvykle vysoký počet výzkumných otázek (celkem 7). Tento cíl je, domnívám se, příliš ambiciózní. Např. formulace výzkumné otázky „Existuje vůbec ve skutečnosti neúmyslné přepínání kódu?“) pak úplně neodpovídá žánru diplomové práce a ani není v práci uspokojivě zodpovězena.

V teoretické části práce podává diplomant rozsáhlý výklad o literatuře, která pojednává o různých přístupech k osvojování jazyka a přepínání kódu (univerzální gramatika, kognitivní přístup). Velká část použité literatury je však bohužel poněkud staršího data. Výklad také místy není příliš srozumitelný nebo je lehce zavádějící (např. bilingvismus je na s. 10 označen za „přístup“). V částech, které po tomto výkladu následují, a obzvlášť v závěru, není vždy jasné, nakolik jsou tyto poznatky při analýze materiálu skutečně aplikovány.

Kriticky je třeba se postavit k tomu, jak jsou v práci užívány pojmy „úmyslné/neúmyslné“; jsem si samozřejmě vědoma toho, že jsou převzaty z literatury. Mnohem přesvědčivěji na mě působí pojem WIPP neboli „without identifiable pragmatic purpose“ (anglický ekvivalent není v práci uveden). Domnívám se totiž, že předpokládat úmyslnost či neúmyslnost přepínání představuje příliš velkou exkurzi do myslí analyzovaných mluvčích, tedy tam, kam autor a často ani sami mluvčí nemají přístup. Podle mého názoru je si autor ve svých tvrzeních o kauzalitě a o motivacích jednotlivých mluvčích často až příliš jistý, viz formulace typu „Důvod, proč mluvčí B používal přepínání kódu mezi prvním a třetím jazykem, je, že oba mluvčí byli Korejci.“ (s. 56) nebo „dva faktory silně působí neúmyslné přepínání kódu“ (s. 57).

V této souvislosti je ještě třeba zdůraznit, že v práci není reflektována jedna ze zvolených metod. Autor totiž až příliš spoléhá na to, že když provede následný rozhovor, zjistí, jak to respondent myslel, zda bylo dané přepnutí kódu úmyslné. To, co respondent při následném interview říká, však nutně neznamená, že to tak skutečně bylo. Autor mohl využít literaturu o tzv. „stimulated recall

interview“ (tento pojem, užívaný např. v publikaci S. Gassové a A. Mackeyové, odpovídá jeho vedení rozhovorů více), příp. Neustupného adaptaci tohoto pojmu na tzv. „follow-up interview“, a uvést všechna omezení, která s sebou tato metoda nese. V práci také chybí informace o tom, jak dlouho po prvním setkání pustil respondentům nahrávky. V úryvcích z následných rozhovorů je pak vidět, že se respondentů-laiků ptá na jejich jazykové chování, jako kdyby byli zvyklí ho reflektovat (např. „často střídáš spojky, když mluvíš anglicky?“).

V analýze příkladů se občas vyskytují tvrzení nebo interpretace, které lze považovat za sporné či jinak problematické. Např. na s. 30 mluvčí údajně říká „many times I speak čech↓“, přičemž není jasné, proč si autor nemyslí, že mluvčí říká „many times I speak Czech“ (což by pak nebyl případ přepínání). Nebo na s. 46 autor tvrdí „…„pardon“ lze být interpretováno jako angličtina, však považuji ho za češtinu.“ S tímto tvrzením nesouhlasím, v tom případě by na daném místo nebylo slovo „pardon“, ale „sorry“.

Na základě své analýzy autor soudí, že faktory ovlivňujícími výskyt neúmyslného přepínání kódu jsou typologický rozdíl mezi prvním a třetím jazykem a „deaktivace“ druhého jazyka při aktivaci, resp. častějším užívání třetího jazyka. Je tomu tak ale opravdu u všech mluvčích, kteří se učí dva jazyky? Neodráží toto přepínání spíše jazykové biografie mladých Korejců, kteří se v současnosti učí česky? Autor v tabulkách uvádí, jaký jazyk respondenti primárně užívají v práci, ale nedozvíme se nic o jejich sociálních sítích v jiných oblastech života, o tom, v jakých jazycích sledují média apod. Také není jisté, nakolik jsou analyzované rozhovory přirozené, když se jedná o hovor dvou Korejců v češtině nebo v angličtině bez přítomnosti dalších osob. Otázkou je, jestli by výsledky byly podobné, pokud by respondent mluvil v příslušných jazycích s Čechem nebo s Američanem. Toto všechno i skladba vzorku velice oslabují obecnou platnost autorových tvrzení.

Práce obsahuje občasné překlepy, pravopisné nedůslednosti (Mrg., Bloomfiled, Hammarber, české republice), česky neidiomatické, ale srozumitelné vazby jako „nepodílejí první jazyk“. Z dalších formálních nedostatků upozorňuji na to, že první poznámka pod čarou není dokončená.

Otázky k diskusi:

1) V práci se víceméně počítá s ideologií tzv. OLAT neboli „one language at a time“, tj. že když je zvolen jazyk hovoru, má to tak zůstat a rozsáhlejší přepínání je v podstatě nežádoucí (viz občasné omluvy respondentů, když přepínají). Autor bohužel neuvádí, co řekl respondentům ohledně volby jazyka pro daný hovor (např. proč se mluví zrovna česky nebo anglicky, nebo jestli se přepínat smí). Mohl by se k případným instrukcím vyjádřit?

2) V návaznosti na první otázku: jak by se dal výzkumný materiál analyzovat z hlediska přístupů v práci nezmíněných, např. polylanguaging nebo translanguaging, případně z hlediska interakce/konverzační analýzy (model P. Auera)?

Přes všechny uvedené výtky je práce (obzvlášť materiálově) zajímavá a podnětná. Doporučuji ji k obhajobě s výsledným hodnocením „dobře“ a při přesvědčivé posterové prezentaci a reakci autora při obhajobě až „velmi dobře“.

V Praze, 2. 9. 2019 Mgr. Tamah Sherman, Ph.D.